

## LETO 1944

### EPIR, GRČKA

---

**S**a vrha visokog brda Adelfos, iznad kedrovih stabala povijetnih vetrom koja zaklanjaju pećine, mogao je da vidi planine Pinodosa kako se, poput sivog oblaka, uzdižu ka istoku, smeđe grebene koji se protežu na sever ka Konici i albanskoj granici, skoro da je mogao da zamisli odblesak sunca koji se od Jonskog mora odbija ka zapadu. A ispod njega, prostirale su se strme zelene doline i kamene seoske kuće koje su se videle zahvaljujući kamenim crkvenim zvonnicima. Na to brdo je kapetan Elijas često odlazio kao dečak, zamišljajući život sa druge strane ovih planina: u Atini, na jugu; ili preko mora, u Americi, gde mu je bio ujak. Mogao je postati vojnik, lekar, putujući muzičar, ili špijun – bilo šta; svaki san je bio neka vrsta bega. Ni u jednom od ovih snova nije mogao ni pomisliti da će se vratiti u ova brda i biti prognanik u sopstvenoj zemlji.

Ponoć je već bila prošla kada je otac Mikalis stigao u Konstantinovu pećinu. Uprkos tome što je u poslednje vreme retko posećivao partizane, znao je gde može da ih nađe. Elijas, koji više skoro da i nije spavao, pozvao je mladog sveštenika u dubinu pećine, do mesta osvetljenog lampom. Kapetan je već nekoliko nedelja ranije bio upozorio Mikalisa da Nemci na njega budno motre, tako da je svima

njima bilo jasno da je sada došao jer je, sasvim izvesno, po sredi nešto veoma bitno.

„Blagosiljajte nas, oče.”

Prljave šake pokajnika nežno su prihvatale lepršavu crnu mantiju koja se približila, moleći oprost za ono što su učinili i što će tek učiniti, kako Nemcima tako i svojim sunarodnicima. Kao deca, pomislio je Elijas posmatrajući svoje ljude. Dok se ozbiljni otac Mikalis nije pojavio pred njima bili su okrutne ubice, da bi zatim postali pokorni i puni pokajanja. Nisu oni pred sobom videli mladog sveštenika, već samog boga. Nekima od njih bio je to prvi dodir svemogućeg koji nisu osetili mesecima, a zahvaljujući tami pećine događaj je dobio na uzvišenosti. Blagoslov im je šapatom uzvraćen, ali reči nisu došle do Elijasa i bilo mu je drago zbog toga. On sâm nije bio iznenađen što vidi sveštenika.

„Dobrodošli, oče”, reče kapetan kada je Mikalisovo lepo ovalno lice izronilo iz mraka. „Jeste li došli na službu ili na piće?”

„Ne glupiraj se. Donosim vesti.”

Elijas je ponovo imao priliku da se uveri koliko se starost, koju je izrodilo teško trogodišnje iskustvo, ucrtala na sveštenikovom licu. Mikalis je, istini za volju, oduvek imao nečeg zrelog u sebi, nešto što nije bilo povezano sa zemaljskim iskustvom, neki drevni duh koji se, s vremena na vreme, pojavljivao u tim tamnim očima. Elijas je to zapazio još u vreme dok su obojica bili deca. I dalje je tu bio mladalački polet, mladalačka svest o zadatku. Mikalis je bio svedok, dao im oprost, nada ga nikada nije napustila. Za to je bila potrebna posebna snaga, smatrao je kapetan, kakvu on sam nije posedovao. Pa ipak, sveštenik nikada nije počinio nasilje, nikada svojim rukama nije oduzeo život drugom ljudskom biću. To, ipak, nešto znači. Sveštenici treba da budu ubice. Kako bi, drugačije, mogli da razumeju?

„Da čujem vesti”, napokon reče Elijas.

„Nemci će sutra spaliti selo.”

Iz senke se začula Spirina kletva, ali su ostali ćutali.

Kapetan je, po ko zna koji put, razmislio kako da odgovori. Bilo je važno da deluje kao da je pretnju shvatio ozbiljno, ali je isto-

vremeno morao da pazi da Mikalis ne prestane sa pričom. Bilo je, prevashodno, bitno da ga tu zadrži.

„Ko ti je to rekao?”

„Zašto je to bitno? Šta ćemo?”

„Vrlo je bitno. Od izvora zavisi da li je vest tačna ili ne.”

„Pre nekoliko sati stigla su četiri kamiona puna vojnika. Morali ste ih videti.”

„Videli smo ih.”

„Četrdeset ili pedeset ljudi. Postoji neki razlog zašto su tu.”

„Možda traže nas”, rekao je neko.

„Ne”, reče Elijas. „Premalo ih je za to. U brda više ne dolaze sa manje od bataljon ljudi.”

„Od kada smo minirali skladište goriva”, dodao je Spiro.

„Ponosni ste na taj napad?”, upita sveštenik. „Idućeg dana je na trgu Prasinohorion streljano četrdeset troje ljudi.”

„Znam”, odgovori kapetan.

„Četrdeset Grka za jednog Nemca. Misliš li da je to dobra sraz-mera?”

„Jedan Nemač i skladište goriva. Gorivo je bilo cilj; da sam mogao da izbegnem, nikoga ne bih ubio. Zlo tek dolazi. U Peliponisosu napadaju oružane konvoje usred bela dana, ubijaju na desetine Nemaca.”

Elijas je bio svestan zavisti u svom glasu. Kad bi samo imao ljudstvo i resurse kakve ima komunistička gerila, ne bi morao da igra prljave igre koje smišljaju njegove starešine.

„Siguran sam da to radije tvoje prijatelje Engleze”, prezrivo reče sveštenik, „ali zbog toga stradaju mnogi obični ljudi.”

„Rat je, Mikalise; još mnogi će izginuti.”

„Mnogi će poginuti već sutra ukoliko nam ne pomogneš. Starci će pokušati da odbrane svoja ognjišta.”

„To bi bilo glupo”, odbrusi Elijas, „ali vidi, ti grešiš. Suprotstavljali im se mi ili ne, oni će spaliti i ovo i mnoga druga sela, ali ne dok ne budu pred povlačenjem iz ovog kraja. A tome još nije kucnuo čas.”

„To ti Englezi kažu?”

„Nemci tako rade. Mi nismo u poslednje vreme delovali po okolini. Nema razloga da spale selo. U suprotnom bi to već učinili.”

Gledali su se netremice kroz svetlost lampe; njih dvojica mladića koji još nisu navršila dvadeset petu, a primorani su da preuzmu uloge namenjene mnogo iskusnijima nego što su oni. Mikalis se iz bogoslovije vratio tri godine ranije, pre napada Nemaca, kako bi pomogao bolesnom ocu Pantelisu. Šest meseci kasnije, sahranio je starog sveštenika i preuzeo njegove dužnosti. Ratna zbivanja onemogućavala su oblasnog episkopa da postavi novog sveštenika, tako da je Mikalis, koji je odrastao u selu Katerini, u svojoj dvadeset prvoj godini postao duhovni vođa njenih žitelja. Kada je rat počeo, Elias je bio na vojnoj akademiji. U vreme kada je vojska proterala Italijane bio je izviđač u artiljeriji, ali se već bio vratio u Atinu kada su Nemci sprovedi „maritu”, silovit napad koji je, u roku od svega nekoliko dana, opkolio i rasturio grčku vojsku. Pošto se Vlada spremila i otišla na Krit, on je na konju odjahao na sever, kako bi u tim brdima pomogao da se organizuje pokret otpora. „Starci su slabi”, rekla mu je baba pre nego što je napustio Atinu, „svi snažni muškarci su mrtvi.”

„Ljudi dole umiru od gladi”, nastavi sveštenik.

„I to znam.”

„Naravno da znaš, tvoji ljudi su sve pokupili. Ovaj narod vam je dao svoju hranu, svoje sinove, svoje živote. Šta ste vi spremni da učinite za njih?”

„Da ne prokockamo njihovu žrtvu.”

„Znači, ništa.”

„Ovde imam samo dvadesetoricu ljudi.”

„Gde su ostali? Svaki mladić iz ona četiri sela otišao je da bi vam se pridružio, ako ni zbog čega drugog, onda bar ne bi li dobio nešto da pojede. Trebalo bi da ih ima bar duplo više.”

„Na zadatku su.”

„Bez tebe?”

„Ko ti je rekao da će Nemci spaliti selo?”

Sveštenik sa gađenjem odmahnu glavom.

„Tebe jedino zanima da čuješ ime. Ako nije pravi, ubiješ ga kao agitatora. Ako je pravi, ubiješ ga kao saradnika okupatora. Kako god okreneš, ništa nećeš učiniti.”

To što je istina bila mnogo gora od sveštenikovih insinucija, nije ublažilo težinu reči. Pre nego što je Elias preuzeo grupu *andartesa* – grupu raznih republikanaca, rojalistički nastrojenih zemljoradnika i bivših vojnika – oni su više vremena provodili boreći se protiv lokalne komunističke gerile nego što je i jedan od tih pokreta proveo boreći se protiv Nemaca. Britanskim komandosima je bilo potrebno vreme da bar donekle pomire zavađene strane i usmere njihovo delovanje ka nekom suvislom cilju. Uprkos dubokom nepoverenju koje je gajio prema strancima i sramote koju je osećao zbog činjenice da se mora povinovati njihovim naređenjima, Elias je morao priznati da je od Engleza puno naučio. Da postavlja eksploziv. Da tiho ubija. Da sarađuje, rame uz rame, s ljudima koji bi mu, koliko sutra, mogli biti neprijatelji. Možda je neke lekcije naučio i suviše dobro. Video je koliko su komunisti jači i bolje organizovani; Italijani su se sada već bili predali i bilo je samo pitanje trenutka da se i Nemci povuku. Više nije mogao ignorisati upozorenja onih iznad sebe koji koja su mu ukazivala na to gde leži dugoročna pretnja po državu. Zato mu je sada i bilo ovako mrsko da odgovori.

„Kapetane”, povikao je Kostas sa ulaza u pećinu, tonom koji je zahtevao pažnju. Elias, Mikalis i nekolicina drugih polako su krenuli kroz tamu, pokupivši usput svoje stare, izandale puške. „Gore, Lefteris je nešto video.”

Ulaz u pećinu je bio zaklonjen niskim stablom kedra, ali se sa obronka iznad pećine pružao pogled na čitavu dolinu. Kada se kapetan popeo, Lefteris ga je povukao za rukav i pokazao mu ka vrhu brežuljka udaljenog oko kilometar odatle. Elias je prepoznao crnu siluetu crkvenog zvonika koji se ocrtavao na pozadini tamnoplavog neba, a zatim ugledao neko čudno treperenje raznobojnog svetla pod njim. Bila je to vatra koja se nazirala kroz prozore u vitražu. Nešto je krenulo naopako.

„Čini se da su rano počeli”, reče Kosta, „i da su počeli sa vašom crkvom, oče.”

„Prestani, budalo”, reče Spiro.

Mikalis krenu niz strminu, ali ga Elijas zgrabi za rame.

„Nema svrhe. Pre nego što stigneš tamo, biće već sva u plamenu.”

„Sveta Bogorodica”, prošaputao je Mikalis, a nekoliko ljudi se prekrstilo u tami. Do tog trenutka, većina nije znala da se njihova zaštitnica još uvek nalazi u crkvi sakrivena iza duplog zida. Elijas se setio svetlosti sveće na zlatnom listu, setio se kako pogled njenih tužnih crnih očiju žeže sa tog drvenog predmeta, zamislio je crkvu punu snažnih, bestidnika koji padaju na kolena u uzvišenoj tišini. Zamislio je čak i Zmiju, hipnotisanog lepotom slike. Ljubav prema toj ikoni mogla bi mu pomrsiti sve planove.

„Gde se nalazi?”, upita Lefteris. „Hoće li je neko doneti odozdo?”

„Ne – niko drugi ne zna gde je.”

„Šta ćemo?”

„Da je ostavimo”, reče kapetan, ali sada su već svi govorili uglas. S vatrom nisu računali, ali bi mogla prikriti nestanak ikone, pod pretpostavkom da je Princ preduhitrio plamen.

„Slušajte me”, progovori Mikalis. „Ako već nismo u stanju da ugasimo vatru, mogu bar da spasem Bogorodicu. Pustite me da idem.”

„Idemo svi”, reče Spiro.

„Ne”, naredi Elijas, ali je osetio da ljudi negoduju na njegovo protivljenje. Oni retko ne slušaju naređenja i nikada mu se ne suprotstavljaju u lice, ali sada se borio protiv više sile i rizikovao je da izgubi kontrolu. Osim toga, nešto je krenulo naopako i trebalo bi da vidi šta se spasti može. Uhvatio je sveštenika za ramena i gurnuo ga u pravcu Lefterisa.

„Čuvaj ga”, reče čuvaru. „Kosta, Spiro, za mnom.”

„Ali, kako ćemo bez njega da nađemo Bogorodicu?”

„Znam ja gde se nalazi.”

Silazeći niz kamenitu padinu slušali su neko vreme sveštenikovo negodovanje, a onda je sve utihnulo. Drveće se preteći nadvijalo nad njima, pa nestajalo u tami; prešli su nizak kameni zid. Od pećine do crkve nije bilo utabane staze, ali je taj put bilo lako pronaći čak i u noći bez mesečine. Elijas je čuo za sobom teške korake staroga

Spire, ali je Kostin položaj bilo nemoguće odrediti mada je mladić bio dosta blizu. Elijasu su govorili da je lud što uzima Kostu pod svoje okrilje, ali on je znao šta radi. Malo je bilo onih koji su bili u stanju da nauče da se kreću tako tiho, da prenose komplikovane šifrovane poruke, da ubijaju bez oklevanja. Elijasu je bilo čudno da nekoga podučava tim veštinama ubrzo pošto ih je i sâm stekao, ali Kosta je brzo učio. U toj igri, otpadnici su uvek najbolje prolazili.

Stamatis Mavrudas je bio najveći trgovac u Katerini, crnoberzijanac, za koga se sumnjalo da sarađuje s Nemcima, tako da njegovom sinu Kosti, mada su ga tolerisali zbog njegove dobre naravi, niko nije verovao. To Elijasu nije bila prepreka; posao pobunjenika pun je kompromisa. A dečko mu se odmah dopao, tim pre što ga se otac praktično odrekao: kakav idiotizam otići u partizane kada se na ovom ratu moglo zaraditi. Sada je bila prava retkost videti Kostu i kapetana razdvojene. Elijas se pitao koliko će sve to koštati mladića. Otrgnutog od porodice, bez pravih prijatelja, činilo se da Kostu ne pogađa kada bi, s vremena na vreme, neki od njegovih saboraca poginuo, a pokazivao je malo isuviše elana kada je bilo potrebno ubiti. Pa ipak, bio je apsolutno pouzdan, spreman da brzo i vešto izvrši i najteže zadatke. Elijasu bi dobro došla još deseterica takvih.

Ubrzo su se popeli na uzvišicu pod crkvom, dopuzili do severnog zida crkvene porte i tu čučali. Stara kamena građevina bila je obasjana iznutra, podivljali plamen je besneo iza čađavih prozorskih okana. Moglo se čuti kako puca zapaljeno drvo, a vazduh je smrdeo na paljevinu. S druge strane porte desetak nemačkih vojnika se vrzmalo unaokolo, stavljalo šlemove i proveravalo oružje, tako da se činilo da su stigli neposredno pre partizana i da ih, zasad, ne primećuju. Jedan oficir se povlačio kroz vrata crkve odakle je kuljao crni dim. To je verovatno Miler, esesovac, pomisli Elijas, ali pod ovim čudnim osvetljenjem nije mogao biti sasvim siguran u to. Oficir nije u rukama nosio ništa, nikakve crkvene dragocenosti. Da li je stigao prekasno?

Kapetan tiho opsova. Plan je polako propadao. Ideja je od početka bila loša; proklet bio Zmija koji ga je na sve to nagovorio.

„Spiro, idi proveri da li je čist ulaz u kriptu.”

Stari *andarte* ode polako.

Sada se taj nemački oficir – definitivno Miler, Princ kako su ga zvali – povlačio obilazeći crkvu sa južne strane i većina vojnika je krenula za njim. Kosta i kapetan na trenutak razmeniše poglede, pa mladić pogleda na drugu stranu. Da li se stideo svog kapetana, ili onoga što je znao? Kosta je, uz Milera i Zmiju, bio jedini upućen u kapetanov plan i, kada je Elijas bio odsutan, raznosio je poruke. Da li će se sada pokazati da je ta tajna preteška za njega?

Iz podnožja brda koje im je bilo iza leđa začulo se komešanje i lomljenje grančica, pa njih dvojica spremiše puške na gotovs.

„Stoj”, reče kapetan.

Iza stabala se pojavi Mikalis i nesmotreno krete uz brdo, a odmah za njim Leteris. Kosta skliznu niz padinu i povuče sveštenika na zemlju.

„Žao mi je”, prošaputa Leteris, oborivši oči da ne bi sreo kapetanov pogled. „Rekao je da ću biti proklet ako ga ne pustim.”

Elijas nije gubio vreme na grdnje, već je pogledom presekao sveštenika.

„Pretiš prokletstvom da bi isterao svoje. Iznenadjuješ me, oče.”

„Brate, pusti me da uđem u crkvu.”

„Vidiš li one vojnike?”

„Neće oni pucati u mene.”

„Vatra je na ulazu, ne možeš ući.”

„Da pokušamo sa zadnje strane. Ili kroz kriptu.”

Umesto odgovora, Spiro se pojavi iza kapetanovih leđa.

„Kripta nije dobra ideja. U tom pravcu ima dosta Nemaca.”

„Pokušajmo onda sa zadnje strane”, Mikalis je bio uporan. „Tamo ima drveća, ne mogu nas videti.”

Ljudi su i ovom prilikom bili orni, a kapetan nije imao čime da pravda oklevanje. Niti je ikome drugome mogao poveriti neposlušnog sveštenika.

„Ostani uz mene. S leve strane iza mene, da li je jasno?”

„Jasno.”

Obišli su drvored sa severne strane i izbili iza stare kamene građevine, gde se u senci nalazio službeni sveštenečki ulaz. Vatra je, istina, bila buknila na pročelju crkve, ali su kroz visoke čađave



prozore jasno mogli videti kako napreduje i da je sada veći deo unutrašnjosti bio u plamenu.

„Zakasnili smo”, sumorno primeti Lfteris.

„Nismo.” Sveštenik poče da se probija pored kapetana, ali ga ovaj zgrabi.

„Lfteris je u pravu.”

„Pusti me bar da pokušam. Ikona...”

„... je samo drvo i boja, Mikalise. Zaboravi.”

Natmureno je ošinio Elijasa pogledom i prošaputao:

„Grešiš. Ima tu stvari koje ti nisi u stanju da vidiš.”

„Šta ima?”

„Čak i da si u pravu, sama vera predmetima daruje moći. Bogorodica je ovde vekovima lečila bolesne; ona ovim ljudima znači sve.”

Kapetan nije bio u stanju odmah da odgovori. Na kult ikone on je oduvek gledao kao na bapsku opsesiju, kao na nešto prema čemu se njegov otac odnosio sa podsmehom, nešto što bi mladi seljani vremenom sasvim sigurno naučili da odbace ili ignorišu. Elijas nije bio komunista, ali je bio čovek koji se nagledao sveta u kome je nauka zgazila sujeverje, u kome ljudskim delovanjem nije upravljalo klanjanje Bogorodici. Atina mu je pružila priliku da okusi taj svet, ali je možda predugo bio tamo. Ili je, možda, pogrešio što se vratio ovamo. Njegovi mladi borci verovali su sveštenicima još manje nego on, ali se u trenucima straha nisu okretali jedan drugome, kao što su to činila njihova braća komunisti, već Bogu i *Panayia*, Majci, za oprost. Kako se to dogodilo? Ako sveštenici i starice nisu imali moć nad njima, odakle im to verovanje? Gde je Mikalis, čiji je otac bio ateista, pronašao svoju veru? I kako je Elijas mogao toj veri pogledati u oči nakon što je pokrenuo svu ovu nesreću?

„Slušaj me.”

Nije se imalo šta reći. U svakom slučaju ne bi uspeo da kaže šta je naumio, ali je u tom trenu ugledao senku koja se, s one strane crkve, kretala među grobovima. Bio je to Miler koji je, sa još osmoricom vojnika, pokušavao da pronađe zadnja vrata. Krenuli su dužim putem, ali će svakog trena prići *andartesima*. Pometen, Elijas postepeno olabavi stisak ruke kojom je držao sveštenika. To je bilo

dovoljno; sveštenik mu se izvuče, preskoči srušeni zid i pređe ono što je od njega ostalo na putu ka tamnom portalu. Kapetan se sledi, ne mogavši da ga pozove. Nemci su, očigledno, prepoznali crnu mantiju i nisu zapucali, ali je jedan vojnik pojurio ne bi li presekao svešteniku put.

„Stoj, stoj!”

Zagrme puška sa kapetanove leve strane – Spirin stari „menliher”, i vojnik se sruči na zemlju. Trenutak zatim začuše se pucnji sa druge strane, vrele čaure počеше da se odbijaju o kamene zidove, a partizani sagnuše glave dok su Nemci tražili zaklon. Mikalis se saplete o poginulog vojnika, ali se uspravi i nestade kroz ulaz.

Elijas se opusti zbog buke nastale usled borbe, te pusti glas i naredi svojim da se rasporede duž zida i da pucaju što brže mogu. Preciznost nije bila neophodna. Krstovi i uzane nadgrobne ploče nisu pružale Nemcima potreban zaklon; jedini pravi zaklon bio im je ugao crkve – a s obzirom na to da su sa tog položaja mogla istovremeno da pucaju najviše dvojica, partizani su bili u poziciji da ih jedno kratko vreme drže saterane iza zid, otkrivajući pri tom koliko su malobrojni. Kada se i ostali Nemci priključe, što bi se moglo dogoditi već za koji minut, odnos snaga biće četiri naprema pedeset, ali možda će se sveštenik do tada već pojaviti.

Odjednom se pojavi još jedna silueta, preskoči zid i potrča prema vratima. Kosta. Šta li, kog đavola, smeru taj mladić? On ne voli ni sveštenike ni ikone, ali šta je tu je: akcija je krenula. Punjenje „enfilda” je išlo sporo; kapetan odbaci pušku, izvuče pištolj i naslepo zapuca u pravcu obrisa, uludo trošeći dragocenu municiju. Spiro i Leteris takođe uzeše svoje puške, a Kosta protrča kroz vrata.

Kapetan Elijas se saže kako bi napunio pištolj i razmotrio situaciju. Stvari loše stoje, ali sad nema pomoći. Spiro nije trebalo da puca, ali je verovatno pomislio da je Mikalis u opasnosti. Selo bi moglo skupo platiti mrtvog Nemca, osim ukoliko Elijas ne pokuša da se dogovori sa Milerom. A Miler, sa kojim je sada razmenjivao neprijateljske rafale, nikada nije bio pogodan za pregovore. Neka sve ide do đavola. Kada bi imao ljude koje je Zmija poveo sa sobom po oružje, odustao bi od cele ove prljave rabote i poubijao što je više

moгуće Nemaca. Kad bi imao. Ne, ovo je bila glupa akcija, nepro-mišljena, sâm je za to kriv.

Svejedno. Iz šume koja se nalazila na severu, skoro iza njih, razaznao je jedva čujno zveckanje oružja. Sa staze iza crkve, začuo se topot čizama. Za koji tren biće opkoljeni.

„Povlačenje.”

Doteturao se uza zid do Lefterisa i Spire, a kada nisu hteli da ga poslušaju, napunio im je šaržere i na silu ih gurnuo prema šumi.

„Povlačenje, prokleti bili. Ne u pećinu, nego u stari manastir.” Put dug osam kilometara teško će pasti starome Spiri, ali Nemci neće ići za njima tako daleko u mrak, a pećinu ne smeju otkriti ni po koju cenu.

Polako, ljudi su ga poslušali nestajući među lišćem, ostavivši ga samog. Pojurio je nazad duž srušenog zida i preskočio ga na delu bližem pročelju crkve, nadajući se da se nalazi izvan vidokruga. Odjednom se sa groblja začu težak mitraljez, posipajući mesto na kojem su Elias i ostali bili nekoliko minuta ranije. Na stomaku je otpuzao do zida crkve i uspravio se uz njega. Nad njim, visoki prozor u vitražu skoro se bio rasprsnuo od toplote. Zaklonivši lice maramicom, Elias je provirio unutra. Vatra se već proširila sve do pročelja crkve zahvativši sve što se tamo nalazilo, ali je i pozadi još uvek bila u punoj snazi. Oltar i stari ikonostas bili su izgubljeni u dimu. Pod vatrenom stihijom od drevnih drvenih klupa ostali su samo skeleti, a krovne grede su eksplodirale. Crkva je bila stara, veliki deo njenog sadržaja datirao je i od pre nekoliko vekova, tako da je čak i kapetan bezbožnik osetio kolika je šteta naneta. Nije mogao da vidi mesto gde je sakrivena ikona, niti je ijednog čoveka bilo na vidiku.

Ponovo se sagnuo. Iz šume su dopirali glasovi i bat koraka u trku. Nekakva lampa se mahnito klatila. Nemci će svakog časa stići na obronak i dole u groblju ugledati samo svoje saborce. Uz malo sreće, prokletnici će se međusobno poubijati. Elias se puzeći vratio do pročelja crkve.

Onih nekoliko vojnika koji su bili ostali u porti otišli su, verovatno da bi se priključili trupama koje su sada opkoljavale crkvu. Ulaz je, prema tome, ostao čist, samo ako su oni koji su ostali

unutra bili u stanju da se probiju kroz vatru. Prolaz kroz kriptu još uvek je delovao kao najpovoljniji put. Nalazeći se na bezbednoj udaljenosti od neprijatelja, kapetan je ponovo ušao u šumu gde je brzo sakrio pušku i redenik u šupljinu polomljenog stabla. Pištolj je gurnuo pod raspasani prsluk. Uz malo svetlosti, bilo ko oštrog oka prepoznao bi u njemu *andartea*, ali to je bilo najbolje što je mogao da učini. Mora se nekako probiti do sela. Već je počeo da razmišlja o užasima koje bi noć mogla da donese. Trebalo je da pretraži tri mesta, da nađe četvoricu ljudi, da odgovori na teška pitanja. A potom ga je čekalo poravnavanje računa sa Princom.

Do jutra je sve bilo jasnije, mada su neka pitanja ostala otvorena za ceo život. Šest nedelja kasnije, prilikom povlačenja iz toga kraja, Nemci su spalili selo Katerini, sravnivši ga sa zemljom.